

فهرست مطالب

عنوان ص

مقدمه مترجم ۵

مقدمه ۶

تعریف حکمت ۸

۱۲ استعمالات واژه «الحکمه» در قرآن

۱۲ موعظهٔ حسنه (به شیوه نیک)

۱۵ توضیح «الجدال بالتی هی احسن»

۱۷ صفاتی که باعث حکمت می‌شوند.

الف - تقوی ۱۷

ب - اخلاص ۱۸

ج - علم ۲۱

د - تواضع ۲۳

ه - حلم ۲۴

۲۷ سختگیری و درشت‌خویی

۲۹ نشانه‌های حکمت در دعوت

۳۰ نشانه اول: شناخت خُلق و خوی مردم و اصناف مدعوین

۳۳ نشانه دوم: انتخاب اوقات مناسب و غنیمت شمردن مناسبات

۳۶ نشانه سوم: مراعات اهمیت مسایل و ترتیب اولویات.

۳۸ نشانه‌های وجود حکمت در اسلوبهای دعوت

نشانه اول: «قول حسن» ۳۸

نشانه دوم: استفاده از تلمیح و اشاره به جای تصریح تا آنجا که ممکن باشد. ۴۴

نشانه سوم: نصیحت به جای رسوا کردن ۴۵

نشانه چهارم: آداب تعامل و معاشرت ۴۷

گونه‌ای از نرمش در تعامل و معاشرت ۴۸

نشانه پنجم: مدارا ۵۱

نشانه ششم: چشم پوشی از لغزشها و گذشت از خطاها. ۵۸

نشانه هفتم: استفاده از ترغیب و ترهیب ۶۱

سخن آخر ۶۴

حدیث (۱)

(اینکه خدا و رسول خدا از هر چیز برای او محبوبتر باشد)

انس بن مالک از پیامبر ص روایت می‌کند که فرمودند: ((ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولَهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقَذَّفَ فِي النَّارِ)). متفق علیه (.)

کسی که این سه خصلت را داشته باشد، شیرینی ایمان را می‌چشد، یکی اینکه: خدا و رسولش را از همه بیشتر دوست داشته باشد، دوم اینکه: محبتش با هر کس، بخاطر خوشنودی خدا باشد. سوم اینکه: برگشتن به سوی کفر، برایش مانند رفتن در آتش، ناگوار باشد.

حدیث (۲)

(تأسی و اقتدا به سنتهای رسول الله ص)

أبوهریره از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((قَالَ كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبِي قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ يَا أَبَى قَالَ مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى)). رواه البخاری (.)

تمامی امت من به بهشت داخل خواهند شد مگر کیسکه خود از دخول آن امتناع ورزد! گفتند: ای رسول خدا! چه کسی است که از دخول به بهشت اجتناب می‌ورزد؟ فرمودند: هر کس از من اطاعت کند به بهشت داخل می‌شود، و هر کس از من نافرمانی (و سرپیچی) کند او همان کسی است که خود از دخول به بهشت امتناع ورزیده است.

حدیث (۳)

(فضیلت بنده با تقوا و پرهیزگار که تقوای خود را از مردم پنهان کرده است)

سعد بن ابی وقاص ا گوید: از پیامبر ص شنیدم که: ((إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ)). رواه مسلم (.)

خداوند بنده با تقوا و پرهیزگار که تقوای خود را از دیگران پنهان می‌کند و محتاج دیگران نیست دوست دارد.

حدیث (۴)

(نهی از سوگند خوردن بر خدا)

جندب از رسول الله ص روایت می‌کند که مردی گفت: ((وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ مَنْ ذَا الَّذِي يَتَّالِي عَلَيَّ أَنْ لَا أَغْفِرَ لِفُلَانٍ فَإِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ وَأَخْبَطْتُ عَمَلَكَ)). رواه مسلم (.)

سوگند بخدا که خدا فلانی را نمی‌بخشد، خداوند فرمود: این چه کسی است که بر من سوگند می‌خورد که فلانی را نمی‌بخشم!! من او را بخشیدم و عمل تو را نابود کردم.

حدیث (۵)

(بر حق ترین مردم به نیکی)

أبوهریره ا گوید: مردی به نزد رسول اکرم ص آمد و گفت: ای رسول خدا! ((مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي قَالَ أُمَّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمَّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمَّكَ)) متفق علیه (.)

چه کسی شایسته ترین مردم به نیکی من است؟ فرمود: مادرت، آن مرد این جمله را سه بار تکرار می‌کرد، و رسول اکرم ص در جواب می‌فرمود: مادرت، و چهارمین بار در جواب فرمود: پدرت.

حدیث (۶)

(نهی کردن مرد که والدین خود را دشنام دهد)

عبدالله بن عمرو م گوید: رسول الله ص فرمودند: ((مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يُلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يُلْعَنُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قَالَ يَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ)) رواه البخاری (.)

از بزرگترین گناهان این است که مرد والدین خود را دشنام دهد، گفته شد: ای رسول خدا! چگونه والدین خود را دشنام دهد؟ فرمودند: شخصی پدر دیگری را دشنام می‌دهد، و او در جواب پدر آن مرد را دشنام می‌دهد، و او مادر شخصی را دشنام می‌دهد، و او در جواب مادرش را دشنام می‌دهد.

حدیث (۷)

(گناه قطع کننده صله رحمی)

جیبر بن مطعم ا گوید: از رسول ص شنیدم که می‌فرماید: ((لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ)) متفق علیه (.)

آن کسی که پیوند فامیلی و خویشاوندی را از هم می‌گسلد، وارد بهشت نمی‌شود.

حدیث (۸)

(برگرداندن نیکی برای پیوند و صله رحم کافی نیست)

عبدالله بن عمرو م از پیامبر ص روایت می‌کند که فرمودند: ((لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِيِّ وَلَكِنَّ الْوَاصِلُ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحْمَةُ وَصَلَهَا)).
رواه البخاری (.)

واصل (پیوند دهنده صلهء رحم) کسی نیست که در برابر ارتباط متقابل، ارتباط فامیلی را برقرار کند، اما واصل کسی است که هرگاه کسی پیوند خویشاوندی‌اش را قطع می‌کند او می‌رود و آن را برقرار کرده و وصل می‌کند.
حدیث (۹)

(نهی کردن از کسانی که در هدیه خود بازگشت می‌کنند)

عبدالله بن عباس م گوید: رسول الله ص فرمودند: ((الْعَائِدُ فِي هَبْتِهِ كَالْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ)). متفق علیه (.)
کسی که هبه اش را پس می‌گیرد، مانند سگی است که استفراغ می‌کند، سپس دوباره استفراغش را می‌خورد.
حدیث (۱۰)

(نیکوکاری و گناه)

نواس بن سمعان ا گوید که از رسول الله ص در باره نیکوکاری و گناه پرسیدم آنحضرت ص فرمودند: ((الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يُطَّلَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ)) رواه مسلم (.)
نیکوکاری، خوش اخلاقی است، و گناه ناراحتی است که در دل پدید می‌آید و دوست نداری مردم از آن آگاه شوند.
حدیث (۱۱)

(مسلمان کسی است که مسلمان دیگر از اذیت او مصون باشد)

عبدالله بن عمرو م از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ)) متفق علیه (.)

مسلمان کسی است که سایر مسلمانان از دست و زبان او در امان باشند، و مهاجر (واقعی) کسی است که از آنچه خدا منع کرده است، هجرت نماید. (یعنی آنها را ترک کند).

حدیث (۱۲)

(از خصلتهای ایمان گفتار نیک و مراعات حقوق همسایگان و میهمانان است)

أبو هریره ا از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ)) متفق علیه (.)

کسی که ایمان به خدا و روز قیامت دارد، باید سخن نیک بگوید، یا خاموش و ساکت شود، و کسی که ایمان به خدا و روز قیامت دارد، باید همسایه خود را گرمی بخشد، و کسی که ایمان به خدا و روز قیامت دارد، میهمان نوازی کند.

(یاری و کمک مؤمنین به یکدیگر)

أبو موسیٰ از رسول ص روایت می‌کند که فرمودند: ((الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَكَانَ النَّبِيُّ ص جَالِسًا إِذْ جَاءَ رَجُلٌ يُسْأَلُ أَوْ طَالِبٌ حَاجَةً أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ اشْفَعُوا فَلْتَوْجَرُوا وَلْيَقْضِ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ)) متفق علیه (.) مؤمن در همکاری با مؤمن مانند ساختمانی (استوار) است که برخی از آن برخی دیگر را محکم می‌سازد (و برای بیان حالت آن) ایشان ص انگشتان خویش را در هم پنجه زدند، و در حالیکه پیامبر ص نشسته بود مردی، یا صاحب حاجتی بر ما داخل شد طلب حاجتی نمود، آن حضرت ص فرمود: درباره همدیگر شفاعت کنید، و حاجت همدیگر را برطرف سازید، و خداوند آنچه خواهد بر زبان پیامرش جاری می‌نماید.

حدیث (۱۴)

(قضاء حوائج مسلمانان)

أبوهریره از رسول الله ص روایت می‌کند که: ((مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ)) رواه مسلم (.)

کسی که از برادر مؤمن خود یک سختی و دشواری را در دنیا بر طرف کند، خداوند یک دشواری و سختی در روز قیامت از او رفع می‌کند، و کسی که بر فقیر و بینوائی آسان بگیرد، خداوند در دنیا و آخرت بر او آسان خواهد گرفت، و کسی که بدی و زشتی مسلمان را پنهان کند، خداوند در دنیا و آخرت، بدی و زشتی او را می‌پوشاند، (این زشتی و بدی برای کسانی که دارای کارها و مناصب بزرگ هستند می‌باشد، از قبیل امیران که به فساد مشهور نیستند و ممکن است اتفاقی آن را انجام داده باشند؛ البته در صورت انجام آن کار، ولی اگر در حال انجام زشتی دیده شود، باید منع شود، و اگر توانایی بازداشتن از آن کار زشت وجود نداشت، به فرمانروا و حاکم شهر شکایت نمود)، و خداوند در کمک و یاری بنده است هنگامی که بنده در کمک و یاری برادر مسلمانش می‌باشد.

حدیث (۱۵)

(حق مسلمان بر مسلمان دیگر)

أبو هریره از رسول الله ص روایت می‌کند که: ((حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتُّ قِيلَ مَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِذَا لَقَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدِ اللَّهَ فَسَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدَّهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ)) رواه مسلم

حق مسلمان بر مسلمان دیگر شش چیز است گفتند آن چیست؟ فرمود: اگر او را دیدی بر او سلام کن، و اگر تو را دعوت کرد، دعوت او را اجابت کن، و اگر از تو درخواست نصیحت نمود، او را نصیحت کن، و اگر عطسه زد و الحمدلله گفت، به او جواب ده (یعنی بگو: یرحمک الله) خدا تو را رحم کند، و اگر مریض شد، او را عیادت کن، و اگر فوت نمود، جنازه او را تشییع کن.

حدیث (۱۶)

(برادری اسلام و حقوق مسلمان)

أبوهریره ا از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا يَبِعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذَلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ التَّقْوَى هَاهُنَا وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ بِحَسْبِ أَمْرٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعَرْضُهُ)). متفق عليه (.)

شما مسلمانان به یکدیگر حسد نوزید، به زیان یکدیگر سازش نکنید، و به یکدیگر بغض و کینه نوزید، و به همدیگر پشت نکنید، و هیچ یک از شما بر فروش دیگری نفروشد، بندگان خدا، و برادران همدیگر باشید، مسلمان برادر مسلمان است، به برادر خود ستم نمی‌کند، دست از یاری و کمک او نمی‌کشد، او را تکذیب نمی‌کند، او را خوار و ذلیل نمی‌شمارد، این تقوا و پرهیزکاری است - و سه بار به سینه اش اشاره فرمود - برای انسان همین کافی است که برادر مسلمان خویش را حقیر و کوچک شمارد، خون و مال و شرف و ناموس هر مسلمان بر مسلمان دیگر حرام است.

حدیث (۱۷)

(نهی از قهر کردن بیش از سه روز)

أبوأيوب الأنصاري ا از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ)) متفق عليه (.)

برای هیچ مسلمانی جایز نیست که بیش از سه روز از برادرش قهر کند، و وقتی که با یکدیگر برخورد می‌کنند هر یک از دیگری روی‌گردان می‌شود، و بهترین این دو همان است که ابتدا سلام می‌کند.

حدیث (۱۸)

(سواره بر نشسته، و افراد کم بر افراد بسیار سلام می‌کنند)

أبوهریره ا روایت می‌کند که رسول الله ص فرمودند: ((يُسَلَّمُ الرَّأَكِبُ عَلَى الْمَاشِي وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَاعِدُ عَلَى الْكَثِيرِ)). متفق عليه (.)

سواره بر پیاده، پیاده بر نشسته، جمعیت کم بر جمعیت زیاد، و کوچک بر بزرگ سلام می‌کند.

حدیث (۱۹)

عبدالله بن عمرو م گوید مردی از رسول الله ص پرسید: ((أَيُّ الْإِسْلَامِ خَيْرٌ قَالَ تَطْعِمُ الطَّعَامَ وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ)). متفق علیه (.)

مردی از رسول اکرم ص پرسید: چه اسلامی بهتر است؟ فرمود: به مردم خوراک دادن، و بر مردم سلام کردن، چه او را بشناسی، و چه او را نشناسی.

حدیث (۲۰)

(مستحب است با چهره باز و روی خوش برخورد کنی)

أبوذر ا از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ)). رواه مسلم (.)
هیچ چیزی را از عمل نیک و خیر (و معروف آنچه که پسندیده است) را کوچک مشمار هر چند که با برادر مسلمانان با چهره باز و روی خوش برخورد کنی.

حدیث (۲۱)

(تشویق بر راستگوئی و نهی از دروغگوئی)

عبدالله بن مسعود ا از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدْقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا)). متفق علیه (.)

به راستگویی و راستکرداری و صداقت چنگ بزنید، به تحقیق که صداقت و راستی به بر و نیکی رهنمود می‌سازد و نیکی و بر به سوی بهشت رهنمون می‌سازد. و هر فرد که همچنان راست می‌گوید و بدنبال راستی می‌باشد و در مسیر آن تلاش و کوشش می‌نماید تا آنکه نزد خدا از گروه راستگویان و صادقان محسوب می‌گردد. از دروغگویی و فریبکاری پرهیزید و دوری نمایید زیرا دروغ به سوی کارهای بد و زشت رهنمون می‌سازد و فجور و زشتی به سوی آتش جهنم رهنمون می‌سازد و هر فرد که همچنان دروغ می‌گوید و در مسیر آن حرکت کرده و تلاش می‌نماید تا آنکه نزد خداوند متعال از گروه دروغگویان و فریبکاران محسوب می‌گردد.

حدیث (۲۲)

(نشانه های منافق)

أبوهریره ا از پیامبر ص روایت می‌کند که فرمودند: ((آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ)). متفق علیه (.)

نشانه منافق، سه چیز است: اول اینکه در صحبت‌های خود، دروغ می‌گوید، دوم اینکه خلاف وعده عمل می‌کند، سوم اینکه در امانت خیانت می‌کند.

حدیث (۲۳)

(حفظ زبان)

سهل بن سعد از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((مَنْ يَضْمَنُ لِي مَا بَيْنَ لِحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمَنَ لَهُ الْجَنَّةَ)) رواه البخاری (.)

هرکس بین دو ریش خود (یعنی زبان) و بین دو پایش (یعنی شرمگاهش) برایم ضمانت کند و آنرا حفظ نماید، من بهشت را برایش ضمانت می‌شوم.

حدیث (۲۴)

(تعریف غیبت)

أبو هریره از رسول الله ص فرمودند: ((أَتَدْرُونَ مَا الْغَيْبَةُ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ قِيلَ أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهْتَهُ)) رواه مسلم (.)

آیا می‌دانید غیبت و پشت سر دیگران حرف زدن چیست؟ گفتند: خدا و رسول خدا داناترند. فرمود: یاد کردن برادرت به آنچه که او دوست ندارد غیبت است. گفته شد: اگر آنچه در باره برادرم می‌گوییم در او باشد هم غیبت است؟ فرمود: یاد کردن برادرت به آنچه که در او هست، غیبت است، و اگر به آنچه که در او نیست او را یاد کنی به او بهتان زده‌ای.

حدیث (۲۵)

(نهی از نیمه و سخن چینی)

حذیفه بن الیمان ا گوید: شنیدم که پیامبر ص می‌فرماید: ((لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ)) متفق علیه (.)

القتات: سخن چین.

سخن چین و خبرکش به بهشت نخواهد رفت.

حدیث (۲۶)

(نهی از دشنام دادن و لعنت کردن)

أبوذر از رسول الله ص شنید که می‌فرماید: ((لَا يَرْمِي رَجُلٌ رَجُلًا بِالْفُسُوقِ وَلَا يَرْمِيهِ بِالْكَفْرِ إِلَّا ارْتَدَّتْ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذَلِكَ)) رواه البخاری (.)

کسی که دیگری را به فسق و کفر متهم می‌سازد، اگر آن شخص چنین نباشد، فسق و کفرش بر خودش بر می‌گردد.

(نهی از دشنام دادن مردگان)

عائشه ل گوید: رسول الله ص فرمودند: ((لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَىٰ مَا قَدَّمُوا)) رواه البخاری (.).
به مردگان ناسزا نگوئید، زیرا آنان به نتیجه اعمالشان رسیده اند.

حدیث (۲۸)

(دوری و اجتناب از خشم و غضب)

أبوهریره ا گوید: رسول الله ص فرمودند: ((لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ)) متفق عليه (.).
پهلوانی غلبه کردن انسان بر دیگران نیست، بلکه پهلوانی آن است که انسان هنگام خشم و غضب، بر خود غلبه کند و از خشم خود بکاهد.

حدیث (۲۹)

(اگر حیا نداشتی هر چه خواستی بکن)

أبو مسعود الأنصاری ا گوید رسول اکرم ص فرمودند: ((إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَىٰ إِذَا لَمْ تَسْتَحْيَ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ)) رواه البخاری (.).

آن چه مردم از سخن پیامبران پیشین دریافتند: هرگاه شرم و حیا نداشتی، هر چه خواستی بکن.

حدیث (۳۰)

(حیا بخشی از ایمان است)

عبدالله بن عمر م می گوید: ((أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص مَرَّ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَهُوَ يَعْظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص دَعُهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ)) متفق عليه (.).

روزی رسول الله ص از کنار یک مرد انصاری می گذشت که برادرش را در مورد شرم و حیا نصیحت می کرد (و می گفت که حیا و شرم را کم کن) آنحضرت ص فرمود: درباره کم کردن شرم و حیا او را پند مده، زیرا حیا بخشی از ایمان است.

حدیث (۳۱)

(نرم رفتاری)

عائشه ل از رسول الله ص روایت می کند که فرمودند: ((إِنَّ الرَّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ)). رواه مسلم (.).

رفتار نرم در چیزی نخواهد بود مگر اینکه آن چیز را آرایش و زینت می‌دهد، و از چیزی گرفته و برداشته نشود مگر اینکه آن چیز را بد و عیب دار می‌کند.

حدیث (۳۲)

(نهی از کبر و غرور)

عبدالله بن مسعود از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً قَالَ إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبَرُ بَطْرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ)) رواه مسلم (.)

کسیکه در قلب او یک ذره از کبر و غرور باشد وارد بهشت نمی‌شود، یکی از یاران سؤال کرد: ای پیامبر فردی دوست دارد لباس او خوب و زیبا باشد، و همچنین کفش و پاپوش او زیبا و قشنگ باشد! آنحضرت فرمودند: خداوند زیبا و قشنگ است، و زیبایی و قشنگی را دوست دارد، کبر و غرور ناخشنودی و عدم رضایت از حق و تحقیر مردم و ناچیز شمردن آنها است.

حدیث (۳۳)

(آنچه از مدح و ثنا مکروه است)

أبو بکره روایت می‌کند که: ((أَنَّ رَجُلًا ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ص فَأَثْنَى عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْرًا فَقَالَ النَّبِيُّ ص وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ يَقُولُهُ مِرَارًا إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحًا لَا مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ كَذَا وَكَذَا إِنْ كَانَ يُرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ وَحَسِيبُهُ اللَّهُ وَلَا يُرَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا)) متفق عليه (.)

مردی نزد رسول الله ص بر مدح و ثنای دیگری بود، رسول الله ص فرمود: وای بر تو گردن او را قطع کردی و بریدی - و چند بار این جمله را تکرار کرد - اگر یکی از شما به مدح و ثنای کسی اجبار دارد، پس بگوید: به گمانم چنین و چنان است، و اگر دید که آن شخص در حقیقت مرد خوبی است، بگوید: این شاء الله آن شخص چنین است، و حساب او نزد خداست، و بر خدا هیچ کس را تزکیه و برتری نمی‌دهد.

حدیث (۳۴)

(مؤمن عیب خود را می‌پوشاند)

أبوهریره گوید: شنیدم رسول الله ص می‌فرماید: ((كُلُّ أُمَّتِي مُعَافَى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنَ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحُ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَيَقُولُ يَا فَلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ)) متفق عليه (.)

تمامی امت من در خیر و عافیت است مگر کسی که گناهانش را برای مردم آشکار نماید، و از دیوانگی آن است که فردی در شب کار(بدی) کرده باشد، و خداوند آن کار را بر او ستر کرده و پوشانده باشد، ولی خودش آمده و آنرا بازگو می‌کند که ای فلانی من دیشب چنین و چنان کردم، در حالیکه خداوند در شب عیب او را پوشانده بود، و او در صبح آمده و آنرا آشکار می‌کند.

(آنچه پائین تر از کعب باشد در آتش است)

أبوهریره ا گوید: رسول الله ص فرمودند: ((مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الْإِزَارِ فِي النَّارِ)) رواه البخاری (.).
آنچه از لباسها پائین تر از کعب (بجلك) و قوزك پا باشد، روز قیامت آن مقدار در آتش جهنم خواهد بود.

(حق راه را مراعات کنید)

أبوسعید الخدری ا گوید: رسول الله ص فرمودند: ((إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ عَلَى الطَّرْفَاتِ فَقَالُوا مَا لَنَا بَدُؤُا إِنَّمَا هِيَ مَجَالِسُنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا قَالَ فَإِذَا أَبَيْتُمْ إِلَّا الْمَجَالِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهَا قَالُوا وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ قَالَ غَضُّ الْبَصْرِ وَكَفُّ الْأَذَى وَرَدُّ السَّلَامِ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ)). متفق عليه (.).

از نشستن در معابر عمومی اجتناب کنید، مردم گفتند: یا رسول الله! چاره ای جز این نداریم زیرا آنجا، محل نشستن و سخن گفتن ما است، رسول الله ص فرمود: اگر چاره ای جز این ندارید، پس حق راه را مراعات کنید، پرسیدند: یا رسول الله! حق راه چیست؟ فرمود: حفاظت چشمها، اذیت نکردن عابران، جواب دادن سلام و امر به معروف و نهی از منکر.

(جایز بودن مناجات اگر بیش از سه نفر باشد)

عبدالله بن مسعود ا از رسول الله ص روایت می کند که فرمودند: ((إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى رَجُلَانِ دُونَ الْآخِرِ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ أَجْلَ أَنْ يُخْزِنَهُ)). متفق عليه (.).

اگر سه نفر بودید، نباید دو نفر با هم رازگوئی نجوا کنید، و سومی را ترک کنید، تا اینکه با مردم در هم داخل شوید (یعنی بیش از سه نفر باشید)، چون این امر او را (فرد سومی) را اندوهگین می نماید.

(باز کردن جا در مجالس)

عبدالله بن عمر م روایت می کند که رسول الله ص فرمودند: ((لَا يُقِيمُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ مِنَ مَقْعَدِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا)). متفق عليه (.).

نباید کسی دیگری را از جایش بلند سازد تا خود در جای او بنشیند، ولیکن جای را باز کنید، و یا بین خود گشایش و وسعت دهید (و کمی تنگتر بنشینید).

(اجازه خواستن بخاطر نگاه چشم است)

سهل بن سعد روایت می‌کند که: ((اطَّلَعَ رَجُلٌ مِنْ جُحْرٍ فِي حَجْرِ النَّبِيِّ صَ وَمَعَ النَّبِيِّ صَ مِدْرَى يَحْكُ بِهِ رَأْسَهُ فَقَالَ لَوْ أَعْلَمُ أَنَّكَ تَنْظُرُ لَطَعْتُ بِهِ فِي عَيْنِكَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِسْتِذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصْرِ)). متفق علیه (.)

مردی از سوراخی که در حجره های پیامبر ص بود به داخل نگاه می‌کرد، و در این وقت در دست پیامبر ص (مدری) شانه آهنینی بود که سر خود را با آن می‌خاراند، آنحضرت ص فرمود: اگر می‌دانستم که تو به داخل خانه نگاه می‌کنی، این شانه را در چشمت فرو می‌بردم. اجازه خواستن برای همین است که شخص نگاه نکند.

حدیث (۴۰)

(در امور دنیا انسان باید به کسانی که از او فقیرتر و عاجزتراند نگاه کند)

أبوهریره از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ)). متفق علیه (.)

هرگاه یکی از شما به کسی که خداوند به او مال و ثروت عطا کرده، و او را زیبا آفریده بنگرد، پس به کسی که از او فقیرتر و عاجزتر و زشت تر است نگاه کند.

حدیث (۴۱)

(بسم الله گفتن نزد خوردن، و با دست راست خوردن)

عمر بن ابی سلمه ا گوید: ((كُنْتُ غُلَامًا فِي حَجْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَ وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّخْفَةِ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَ يَا غُلَامُ سَمَّ اللَّهُ وَكُلُّ بِيَمِينِكَ وَكُلُّ مِمَّا يَلِيكَ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ)). متفق علیه (.)

عمر بن سلمه ا گوید: پسر بچه ای بودم در تربیت رسول خدا ص و دستم در سینی خوراک می‌گشت، رسول اکرم ص فرمود: ای غلام خدا را یاد کن (بسم الله بگو) و با دست راست خود بخور، و از جلو خود بخور.

و بعد از این همچنان بودم که رسول الله ص به من دستور داد.

حدیث (۴۲)

(لیساندن انگشتان)

عبدالله بن عباس م گوید: رسول الله ص فرمودند: ((إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَمْسَحُ يَدَهُ حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا)). متفق علیه (.)

هرگاه یکی از شما خوراکی را بخورد پنجه های خود را پاک و تمیز نکند تا اینکه آن را بلیسد یا لیسانیده شود.

حدیث (۴۳)

(خوردن و آشامیدن با دست راست)

عبدالله بن عمر م گوید: رسول الله ص فرمودند: ((إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَأْكُلْ بِيَمِينِهِ وَإِذَا شَرِبَ فَلْيَشْرَبْ بِيَمِينِهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ)) رواه مسلم (.) .

هرگاه یکی از شما خواست بخورد با دست راست خود بخورد، و هرگاه خواست بنوشد، با دست راست خود بنوشد، زیرا شیطان با دست چپ می‌خورد، و با دست چپ می‌نوشد.

حدیث (۴۴)

(نوشتن در حال ایستادن مکروه است)

أبوهریره ا گوید: رسول الله ص فرمودند: ((لَا يَشْرَبَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ قَائِمًا)) رواه مسلم (.) .

هیچ یک از شما در حال ایستادن نیاشامد.

حدیث (۴۵)

(هرگاه کفشی را پوشید از راست شروع کند

و هرگاه آنرا بیرون آورد، از چپ شروع کند)

أبوهریره ا گوید: رسول الله ص فرمودند: ((إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيُمْنَى وَإِذَا خَلَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشَّمَالِ وَلْيُنْعِلْهُمَا جَمِيعًا أَوْ لِيَخْلَعْهُمَا

جَمِيعًا)) متفق عليه (.) .

هرگاه یکی از شما کفش به پا کند اول از راست شروع کند، و آنگاه که از پا بیرون می‌آورد از چپ شروع کند، اول باید پای راست

کفش شود، و آخر هم آن، از پا در آورده شود.

و یا هر دو را کفش بپوشد. یا هر دو پا را برهنه کند.

حدیث (۴۶)

(آنچه در عطسه مستحب، و در خمیازه ناپسند است)

أبو هریره ا گوید رسول الله ص فرمودند: ((إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ اللَّهَ كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ وَأَمَّا التَّثَاؤُبُ فَإِنَّمَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُرِدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَثَاءَبَ ضَحِكَ

مِنْهُ الشَّيْطَانُ)) رواه البخاری (.) .

خداوند حکیم، عطسه را دوست داشته و خمیازه را ناپسند می‌داند. بنابر این هرگاه یکی از شما عطسه زده و الحمد لله بگوید، بر هر

مسلمانی که «الحمد لله»، را می‌شنود واجب است (سزاوار است) که به او بگوید: یرحمک الله، اما این را بدانید، که خمیازه از جانب

شیطان است، بدین خاطر هر یک از شما که خمیازه بر او غلبه کند، تا آنجا که می‌تواند آن را دفع و رد کند، زیرا هر یک از شما که

خمیازه می‌کشد، شیطان به خاطر این عملش به او می‌خندد و مسخره اش می‌کند

ابو سعید الخدری از رسول الله ص شنید که فرمودند: ((إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ فَلِيَحْمَدُ اللَّهَ عَلَيْهَا وَلِيُحَدِّثَ بِهَا وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ)). متفق علیه (.)

اگر یکی از شما خوابی دید که میل داشت بقیه را از آن آگاه کند، آن خواب از خداست، بنابراین باید خدا را سپاس گوید و دیگران را از آن با خبر سازد، ولی اگر غیر آن بود و کراهت داشت، آن خواب از شیطان است و باید از شر آن به خدا پناه برد و کسی را از آن خبر ندهد که به او ضرر و زیانی نخواهد رسید.

(کسی که در خواب دیدن دروغ بگوید)

عبدالله بن عباس م از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ كُفًّا أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ وَلَنْ يَفْعَلَ وَمَنْ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ أَوْ يَفِرُونَ مِنْهُ صُبَّ فِي أُذُنِهِ الْآنُكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً عُذْبَ وَكُفِّ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا وَلَيْسَ بِنَافِخٍ)). رواه البخاری (.)

هر کس به دروغ خوابی را بازگو کند، مکلف می‌شود تا بین دو دانه جو با هم گره زند، در حالیکه نمی‌تواند آنرا انجام دهد، و هر کس به سخن و گفتار قومی گوش دهد که ایشان آنرا ناپسند می‌دانند، روز قیامت سرب مذاب شده در گوشش می‌ریزند، و هر کس عکسی را نقاشی کند، مکلف می‌شود تا در آن روح بدمد، در حالیکه نمی‌تواند آنرا انجام دهد.

(در دعا کردن عزم و اراده کند چون برای خدا ناپسند نیست)

ابو هریره از رسول الله ص فرمودند: ((لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ، اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ، لِيَعْزِمَ الْمَسْأَلَةَ فَإِنَّهُ لَا مُكْرَهَ لَهُ)). متفق علیه (.)

هیچ یک از شما نگوید: خدایا! اگر خواستی به من رحم کن، پروردگارا! اگر خواستی از گناهان و تقصیراتم در گذر؛ بلکه در دعا کردن عزم و اراده کند، زیرا خواهش تو، برای خداوند ناپسند نیست.

(سید الاستغفار)

شداد بن اوس از رسول الله ص روایت می‌کند که فرمودند: ((سَيِّدُ الْإِسْتِغْفَارِ أَنْ تَقُولَ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتَ أَبُوؤُكَ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا

يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ قَالَ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمَسِيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ)). رواه البخاری ().

خدایا! تو پروردگار منی. معبودی به حق جز تو که مرا آفریدی، وجود ندارد. من بنده تو هستم و تا جایی که بتوانم به پیمان و وعده تو پایدارم. از شر آن چه انجام داده ام، به تو پناه می‌برم. از نعمت تو بر خود آگاهم و به گناهم اعتراف دارم. مرا هرآینه بیامرز؛ زیرا جز تو کسی آمرزنده نیست.

هر کس در هنگام روز، این دعا را به طور یقین بگوید و پیش از آغاز شب بمیرد، از اهل بهشت است، و کسی که آن را شب از روی یقین بگوید و پیش از صبح بمیرد، از اهل بهشت است.

وصلی الله علی محمد وآله وصحبه وسلّم